

УДК 338.439.02:005.934:338.436.33

БАСЮРКІНА Н.Й., канд. екон. наук, доцент
Одеська національна академія харчових технологій

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ЯК СИСТЕМНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто теоретичні засади формування поняття «продовольча безпека», показано прогнозне зростання продовольчої небезпеки в світі, проаналізовано сучасні напрямки і аспекти досліджень продовольчої безпеки.

Ключові слова: продовольча безпека, агропродовольчий сектор, продовольче забезпечення, продукти харчування, продовольство, стійкість.

Theoretical principles of "food safety" concept forming are considered, the prognosis increase of world food danger is shown, modern directions and aspects of food safety researches are analyzed.

Keywords: food safety, agrofoodstuffs sector, foodstuffs ensuring, rations, stability.

Вступ. Поліпшення ситуації в агропромисловому комплексі і на продовольчому ринку України і регіонів в 2010 р. не означає, що здолані сформовані в процесі трансформаційного спаду негативні тенденції у виробництві сільськогосподарської продукції і у сфері її споживання. Незавершеність інституціональних перетворень, низький рівень технологічного розвитку агропромислового виробництва, зростаюча диференціація прибутків населення представляють серйозні внутрішні загрози продовольчої безпеки країни.

Глобалізація економічних процесів, вступ України до СОТ в умовах практичної відсутності ефективної державної системи підтримки вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції формують зовнішні загрози продовольчої безпеки.

Формування ефективної системи продовольчої безпеки країни, її окремих регіонів вимагає об'єктивної наукової оцінки мінливої ситуації, розробки адекватної стратегії подальших економічних перетворень в аграрній сфері, вдосконалення механізму управління.

Суттєвий вклад до аналізу загальних проблем продовольчої безпеки і стабілізації агропродовольчого сектору внесли дослідження таких вчених, як І.І. Лукінов, П.Т. Саблук, В.М. Трегобчук, М.А. Хвесик, А.С. Лисецький, П.П. Борщевський, Л.В. Дейнеко, О.М. Царенко, В.А. Іл'яшенко, М.Й. Хорунжий, В.М. Гесць, М.В. Калинчик та інші. Останні роки особливе непокоєння викликають питання продовольчо-екологічної безпеки, що знайшло відображення в роботах О.М. Алімова, А.І. Даніленко, Б.В. Буркинського, Н.Г. Ковальової, Л.Є. Купинець.

За останні роки з проблеми продовольчої безпеки опубліковано праці відомих російських і білоруських учених, у тому числі: І. Ушачьова, А. Алтухова, В. Маслакова, О. Борисенко, А. Гордєєва, О. Жоголевої, В. Коровкіна, В. Милосердова, В. Назаренко, О. Серової, Ю. Хромова, В. Гусакова, З. Іл'їної та багатьох інших. Серед зарубіжних дослідників, в роботах яких розкрито проблеми продовольчої безпеки, можна виділити Д. Антле, А. Сіна, М. Трейсі, П. Самуельсона, Ф. Хайєка, Е. Енгеля та інших.

Постановка завдання. Відсутність концептуально обгрунтованої державної політики в галузі продовольчої безпеки є наслідком недостатності її наукового дослідження. Зокрема, явно не досить робит, де проблема продовольчої безпеки аналізується в контексті її генезису, структурної динаміки, особливостей прояву, взаємозв'язків з іншими видами безпеки. У більшості робіт продовольча безпека розглядається як наслідок регресивного розвитку АПК, а не як макроекономічна проблема, пов'язана із станом економіки країни, ефективністю громадського виробництва, рівнем і диференціацією доходів населення, безробіттям. У дослідженнях цієї проблеми немає однозначної думки про критерії оцінки, методи розрахунку порогових значень безпеки, особливо на регіональному рівні.

Все це зумовило вибір мети статті – узагальнення теоретичних поглядів на продовольчу безпеку як системно-ринкове поняття, формулювання основних аспектів і напрямів розвитку досліджень продовольчої безпеки, оцінки її рівня.

Результати. Поняттю «безпека» властиві системні якості різних суспільних об'єктів (ноосфера, еносфера, техно- і соціосфера) і природи (геосфера, гідросфера, атмосфера і біосфера). У науковій літературі дається досить багато визначень безпеки. Наприклад, в Законі України "Про основи національної безпеки" [1], під безпекою розуміється стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. При цьому до життєво важливих інтересів віднесено потреби, задоволення яких надійно забезпечує існування і можливості прогресивного розвитку особистості, суспільства і держави. У структуру основних об'єктів безпеки включені: особа – її права і свободи; суспільство – його матеріальні і духовні цінності; держава – її конституціональний устрій, суверенітет і територіальна цілісність. Загроза безпеці визначається як сукупність умов і чинників, які створюють небезпеку життєво важливим інтересам особи, суспільства і держави.

В даному випадку безпека трактується як стан об'єкту, визначений виключно параметрами зовнішнього середовища. В подальшому з'являється визначення, яке включає в зміст безпеки і оцінку

внутрішнього стану об'єкту. «...безпека – це стан об'єкту в системі його зв'язків з точки зору здатності до самовиживання і розвитку в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз» [2].

Методологічно важливим представляється розгляд суті поняття безпеки у взаємозв'язку з поняттями «розвиток» і «стійкість» [3]. Дійсно, якщо економіка не розвивається, скорочуються можливості її виживання в умовах внутрішніх і зовнішніх погроз. Більш стійка економічна система має вищу оцінку її безпеки.

У науковій літературі виділяються різні види безпеки [4]: національна, економічна, військова, демографічна, технологічна, транспортна, науково-технічна, інтелектуальна, громадська (організована злочинність, корупція), інформаційна (в усіх сферах діяльності), продовольча, екологічна.

Найважливішою ланкою в системі безпеки суспільства є економічна складова, де відбуваються виробництво, розподіл і споживання матеріальних благ. Економічна безпека країни залежить, передусім, від здатності наявних ресурсів і виробничих можливостей забезпечити власне населення продовольчими товарами і, в першу чергу, хлібом (зерном) і м'ясомолочними продуктами. В цьому аспекті, продовольча безпека є важливою ланкою безпечного або нормального існування соціуму [5], складовою частиною економічної безпеки.

У визначенні продовольчої безпеки немає єдності думок, але представники провідних економічних шкіл єдині у визначенні складових економічної безпеки. Поширеним є визначення продовольчої безпеки як здібності держави гарантувати задоволення потреби населення країни в продовольстві на рівні, який забезпечує його нормальну життєдіяльність. Його не можна визнати задовільним, оскільки воно не стосується характеристики стану безпосереднього об'єкту продовольчої безпеки – агропромислового сектору країни, і виводить зміст досліджуваного поняття виключно в сферу економічної політики.

Погоджуємося з думкою І.І. Лукінова і П.Т. Саблука щодо гарантування продовольчої безпеки в тій частині, в якій потреби власного народу у високоякісних продуктах харчування задоволені власним АПК. Продовольча безпека є складовою загальноекономічної безпеки країни. Тільки завдяки їй вирішенню можна досягти стану стійкого соціально-економічного розвитку людства, процесу відтворення, в т.ч. демографічного [6, 7].

У зв'язку зі значною залежністю економіки України і пострадянських держав від імпорту продовольчих товарів і сировини для їх виробництва, в сучасній літературі і в законотворчості з'явилася трактування продовольчої безпеки як продовольчої незалежності. А. Алтухов, Д. Вермель, А. Гордєєв і інші під продовольчою безпекою розуміють стан продовольчої незалежності, або здатність агропромислового комплексу самостійно забезпечувати виробництво, зберігання, переробку і забезпечення громадян країни основними видами продовольства в кількості і асортименті, необхідних для активного здорового життя [8, 9]. В рамках цього підходу І.Г.

Ушачьов [10] застосовує термін «надійне продовольче забезпечення».

Продовольча незалежність країни припускає наявність стратегічних запасів енергії, орних земель, мінеральних добрив, продовольства, достатніх для забезпечення населення за нормами кризової ситуації на весь період проведення надзвичайних мобілізаційних заходів, які передбачають перебудову системи життєзабезпечення країни для подолання або компенсації збитків, нанесених кризовою ситуацією. Головною передумовою для виникнення продовольчої залежності є відмова від підтримки власних виробників і надмірне вторгнення імпортованих продуктів харчування в споживчий кошик населення.

Світовий досвід свідчить, що країна зберігає свою незалежність, якщо частка імпорту до внутрішнього споживання коливається в межах 20-25%. Тут існує об'єктивне обмеження, пов'язане з тим, що незалежність може бути досягнута тільки по тим видам продовольства, для виробництва яких існують достатні біокліматичні можливості.

З точки зору О.І. Гойчук [11], М.В. Калинчика, В.С. Шовкалюка [12] та ін., курс на самозабезпечення країни продукцією АПК є збитковим для споживачів і загрожує продовольчій безпеці, оскільки при цьому доведеться відмовитися від потенційних зисків торгівлі, заснованих на порівняльних перевагах. Країна торгує відповідно до порівняльної переваги, експортуючи товари, які вона виробляє при відносно низьких витратах, імпортує товари, які вона випускає при відносно високих витратах. Науковці висловлюють думку, що визначення продовольчої безпеки як захисту інтересів виробників суперечить меті захисту інтересів населення як споживачів продуктів харчування [13], оскільки уряд частіше підтримує виробників і підвищує закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію, або здійснює безпосередню цінову підтримку, за рахунок контролю над імпортом або шляхом поєднання обох методів. При цьому споживачам доводиться платити вищі ціни або менше купувати.

Незважаючи на те, що в аналізі продовольчої безпеки переважає комплексний підхід, необхідно відмітити ще один важливий аспект змісту досліджуваної проблеми: продовольча безпека досягається як самозабезпеченням продуктами харчування, так і наявністю коштів для ввезення продуктів в потрібній кількості при малому ступені потенційної уразливості продовольчого постачання в разі ускладнень (зростання цін, нестача валюти) і порушень (наприклад, ембарго на постачання) при постачанні імпортованого продовольства.

В розвинених країнах агропромислове виробництво базується на використанні величезної кількості матеріальних ресурсів. Дуже часто ці ресурси імпортуються. Тому продовольче забезпечення населення країни залежить від імпорту продовольства або засобів для його виробництва. І головне, зростання агропромислового виробництва в розвинених країнах безпосередньо не пов'язане із зростанням споживання, оскільки виробник і споживач цієї продукції не співпадають в одних і тих же індивідуумах. Отже, проблема продовольчої безпеки виникає і вирі-

шується в розвинених країнах і економіках, які розвиваються, абсолютно по різному.

Проблема продовольчої безпеки в розвинених країнах в основному пов'язана з якістю споживаних товарів. Безпека і якість продовольчої сировини і харчових продуктів стали одним з основних чинників, які визначають здоров'я населення. Здорове харчування сприяє профілактиці захворювань, підвищенню стійкості організму до несприятливого впливу довкілля, продовженню життя, забезпечує нормальне зростання і розвиток дітей. Збільшення в останні роки попиту на високоякісні продукти харчування стимулює інтерес до вивчення проблеми продовольчої безпеки з точки зору інформації про безпеку продуктів.

Проблема продовольчої безпеки набуває в сучасних умовах глобального характеру. Глобальність її полягає в тому, що вона перетинає межі окремих держав і поширюється по всій планеті. Діапазон конкретних проявів проблеми продовольчої небезпеки достатньо великий: від тимчасової нестачі тих або інших продуктів до масового голоду, від локального охоплення частини будь-якої держави до глобальних масштабів. В структурі сучасної глобалістики «продовольча безпека» набуває статусу самостійної глобальної проблеми.

Аналізуючи взаємозв'язки продовольчої безпеки з компонентами системи безпеки можна встановити вплив продовольчої небезпеки на деякі види безпеки. Так, заподіяний збиток продовольчою небезпекою системі національної безпеки пов'язаний з повною або частковою втратою геополітичного статусу країн, позбавленням незалежності, неможливістю захищати національні і державні інтереси. Зв'язок продовольчої небезпеки з військовою безпекою виражається у втраті обороноздатності збройних сил. Загрозою для економічної безпеки є прямі і непрямі втрати, пов'язані з руйнуванням складових системи АПК, імпортом продовольчих товарів за завищеними цінами, а також із зменшенням економічної ефективності праці за рахунок зниження працездатності і скорочення часу активної життєдіяльності населення. Вплив продовольчої небезпеки на демографічну безпеку проявляється в зменшенні чисельності населення за рахунок недоїдання і смертності з причини голоду, зниження репродуктивної функції жінок, народження неповноцінних дітей з природженими дефектами, а також у зв'язку із споживанням екологічно неякісних продуктів харчування. Нарешті, продовольча безпека пов'язана з екологічною безпекою – неконтрольованою експлуатацією природних ресурсів і нераціональною діяльністю складових АПК і агросфери в цілому. Оскільки усі види безпеки з'єднуються в єдину систему безпеки і часто одне витікає з іншого, то очевидна взаємообумовленість усіх форм безпеки, неможливість ізолюваного забезпечення будь-якого одного виду безпеки.

Досягнення певного рівня безпеки, у тому числі продовольчої, було завжди основним завданням суспільства в цілому і конкретного індивідуума, бо в основі цього лежить інстинкт самозбереження, на якому базується вся людська діяльність. Суспільство

на ранніх етапах свого розвитку і організації формувало специфічні механізми і правила забезпечення мінімуму задоволення життєво важливих потреб. Рівень продовольчого забезпечення, його структура і механізми знаходяться в прямій залежності від розвитку сільськогосподарського виробництва, переробних галузей, торгівлі, а також традицій, які склалися в суспільстві і споживанні.

Довгий час, аж до кінця XIX століття, забезпечення необхідного рівня продовольчої безпеки регулювалося за допомогою традицій у рамках громад і натурального господарства. Держава на цьому етапі виконувала функції організації військової безпеки і лише в крайніх випадках втручалась до процесу перерозподілу продуктів між соціальними групами і верствами суспільства. Формування основних запасів і резервів здійснювалось домогосподарством, громадою, в період феодалізму ці функції було покладено також на поміщика. Рівень сільськогосподарського виробництва і нерозвиненість товарно-обмінних стосунків могли забезпечити тільки мінімум споживання, а також порівняно просту структуру харчування, що віддзеркалювало місцеві умови життя, національні і релігійні особливості.

З розвитком ринкових стосунків кардинальним чином змінилися умови існування людини, передусім на місце ізолюваних замкнених форм існування прийшло відкрите рухливе суспільство, в якому внаслідок розвитку ринкових стосунків відбулось зміщення етнічних, соціальних верств і склалось інтегроване суспільство, яке характеризується загальноприйнятими нормами і структурою споживання, змінився механізм забезпечення продовольчої безпеки. На даному етапі історії більшу роль починає відігравати держава і різні соціальні інститути, які виступають як чинники організації виробництва і розподілу виробничих ресурсів. Найважливішим інструментом продовольчого забезпечення є ринок, який через систему ціноутворення, попиту і пропозиції впливає на формування необхідних запасів і рівня споживання. В той же час спостерігаються значні розбіжності в структурі і нормах споживання залежно від соціальної приналежності і рівня доходу. На початкових стадіях розвитку ринковий механізм не виключав недоїдання і голод різних соціальних груп, з часом, шляхом досягнення певних соціальних гарантій, в найбільш розвинених країнах ці проблеми навіть було вирішено, хоча відмінність в рівні споживання існує досі.

Само ж поняття продовольчої безпеки виникло у світовій літературі у зв'язку з процесами в країнах, які розвиваються. Світ зіткнувся з глобальним парадоксом, коли абсолютне надвиробництво продовольства в розвинених країнах поєднується з голодом у ряді африканських і азійських країн. Згідно з оцінками Продовольчої та аграрної організації ООН (ФАО), кількість недоїдаючих у світі досягла в 2008 р. 963 млн. осіб [14].

Недоїдання, голод і голодна смерть – продукти функціонування всієї економіки, а не тільки виробництва продовольства і сільськогосподарської діяльності. Тому первинну увагу необхідно звернути на

взаємозалежності, які зумовлюють виникнення голоду у сучасному світі. Так, людина може бути приречена на голодну смерть із-за безробіття у поєднанні з відсутністю системи соціального забезпечення. Це легко може статися, може навіть наступити серйозний голод всупереч тому, що в економіці в цілому є велика кількість продуктів харчування, яка не зменшується, і навіть спостерігається максимум продовольчого забезпечення. Є інші приклади голоду без значного зниження запасів продовольства. Якщо порівняти виробництво продовольства на душу населення в країнах Азії і Африки в 1993-1995 рр. і в 1979-1981 рр., то виявиться спад на 1,7% [15] в Південній Кореї, на 12,4 – в Японії і на 58% - в Сінгапурі. Проте в цих країнах не спостерігалось будь-якого зростання голоду, оскільки там мало місце швидке збільшення реальних прибутків на душу населення. Отримання громадянами перелічених країн збільшених прибутків розширило їх можливості в забезпеченні себе продовольством всупереч зниженню його внутрішнього виробництва. Навпаки, незважаючи на слабке падіння або його відсутність у виробництві продовольства на душу населення в Анголі (спад на 3,2%), Судані (приріст на 7,7%) або Буркіна Фасо, останні пережили голод через загальну бідність. Згідно прогнозів ФАО щорічний приріст продовольства до 2030 р. буде складати не більше 9 млн. тонн, що в 1,3 рази менше, ніж в 1985 – 1995 рр. і втричі менш, ніж в 1950 – 1985 рр. Враховуючи перспективи росту населення, прогнози є невтішними. Так, прогноз ООН, який враховує узагальнення показників народжуваності і смертності за дев'ятьма регіонами світу свідчить, що населення світу до 2150 р. досягне постійної межі 11,6 млрд. осіб. Найбільш вірогідні наслідки цих процесів полягають у ще більш сильному загостренні продовольчої проблеми, особливо для слаборозвинутих країн. Продовольча проблема для багатьох країн буде залишатися сильним аргументом, який визначає політико-економічну залежність [16]. У такому випадку ідеальним рішенням була б концепція стратегічної взаємодії різних країн світу і активізації в кожній країні національного продовольчого комплексу. Частково ці питання вирішуються в рамках СОТ. Експертні оцінки ілюструють, що при наявності раціональної структури землекористування і відповідного ресурсного забезпечення, Україна здатна забезпечити продуктами харчування більше 145 млн. осіб. Однак всі країни в складі СОТ змушені підкорюватися прийнятими нормам і правилам міжнародної торгівлі у відповідності зі своєю агропродовольчою спеціалізацією у міжнародному розподілі праці.

До виявлення цих закономірностей, проблеми забезпечення населення продовольством пов'язували тільки з розвитком агропромислового сектору і можливостями виробництва сільськогосподарської продукції, тобто з чисто продовольчою проблемою. В сучасності, основними в системі продовольчого забезпечення є зміни в динаміці і структурі власне агропромислового виробництва. З цієї точки зору, продовольчу безпеку можна визначити як постійне гарантування необхідної кількості продовольства.

Проте можливість доступу усіх мешканців в

будь-який час до продовольства визначається платоспроможним попитом на продовольчі товари. Тобто, продовольча безпека є макроекономічною проблемою, пов'язаною зі станом економіки країни, ефективністю суспільного виробництва, рівнем і диференціацією прибутків населення, безробіттям.

Приреченість людини на голод залежить від її «права на продовольство» (обсяг продовольства, який вона може придбати, володіти і користуватися), а не від загальної наявності продовольчих товарів в країні або в регіоні. Тут можна привести висловлювання відомих дослідників продовольчої проблеми Г. Конуея і Е. Барбера відносно країн, які розвиваються: «продовольча безпека, визначена як постійне гарантування доступу населення до необхідної кількості продовольства для підтримки активного і здорового життя, стає незабезпеченою в країнах, які розвиваються, швидше через нестачу купівельної спроможності споживачів, ніж через нестійкість глобальної продовольчої безпеки» [17]. Не можна добитися продовольчої забезпеченості, просто гарантуючи в рамках економіки виробництво і постачання відповідних товарів. Насправді, виробництво достатнього обсягу продовольства є недостатнім для продовольчого забезпечення. Цього і не вимагається, оскільки країна може купувати продовольство за кордоном, якщо у неї є кошти. Коли відсутні або пригнічені можливості міжнародної торгівлі, життєво важливим є питання, як розподіляються загальні запаси продовольства між різними групами населення країни [18].

Можна запобігти голоду, відновлюючи втрачені прибутки його потенційних жертв (наприклад, тимчасово створюючи оплачувані робочі місця у рамках спеціальних громадських програм) і тим самим, надаючи їм можливість купувати продовольство на ринку. Таким чином, запаси продовольства стають в більш рівній мірі доступні населенню, чим це було за відсутності подібної громадської підтримки і зайнятості. Причому така підтримка не допускає надмірного ущемлення прав інших людей як покупців продовольчих товарів, хоча економічні труднощі їх не зачіпають. Багато залежить від розподілу продовольства в сім'ї – між чоловіками і жінками, дітьми і дорослими і т.д.

Таким чином, в суспільстві існують глибокі взаємозалежності, які впливають на продовольчу безпеку: між прибутками і витратами; між різними секторами економіки; між різними країнами; між макростабільністю і продовольчою стабільністю; між економічними можливостями і рівністю в процесі розподілу; між наділенням жінок правами і зниженням народжуваності; між політичними стимулами і державною політикою.

Згідно з дослідженнями Світового банку, при оцінці продовольчої ситуації слід розрізняти хронічну і тимчасову «продовольчу небезпеку» [19]. Країна, її регіон, група населення, сім'я зазнають хронічну продовольчу небезпеку, якщо постійне споживання харчових продуктів недостатньо через неможливість придбати або виробити необхідну кількість продовольства. Тимчасова продовольча небезпека настає періодично: при порушеннях стабільності доступу до

продовольства з причин зростання цін на продукти харчування, неврожаїв або падіння рівня прибутків.

До визначень хронічної і тимчасової незабезпеченості продовольством слід додати категорію «потенційна продовольча безпека», при якій держава є уразливою до зовнішніх кризових явищ і потрясінь, таких як міжнародні економічні кризи, погіршення кон'юнктури на сільськогосподарських ринках, торговельні війни між головними конкурентами в світі. В цих умовах продовольча безпека може перетворитися з потенційної в тимчасову або навіть хронічну.

Очевидно продовольча залежність будь-якої країни виникає, передусім, в результаті малої ефективності її національного АПК. Але продовольча безпека може наступити при монокультурному експорті і падінні темпів економічного зростання, загостренні проблеми зовнішнього боргу, нестабільності курсу національної валюти. Таким чином, продовольчу безпеку країни забезпечує багата кількість економічних чинників, не пов'язаних прямо з розвитком сільського господарства і всього продовольчого комплексу.

Висновки. Отже, продовольча безпека є комплексним поняттям, яке містить три важливі аспекти:

1. Кількісний аспект: ступінь реалізації поточної потреби в продуктах сільськогосподарського виробництва.
2. Якісний аспект: задоволення потреби в безпечних для здоров'я, якісних продуктах сільськогосподарського виробництва.
3. Соціально-економічний аспект: зростання прибутків населення, яке забезпечує доступ всіх груп населення до продовольства на рівні забезпечення життєдіяльності.

На основі проведеного аналізу і теоретичних узагальнень сформульовано комплексне визначення продовольчої безпеки.

Продовольча безпека є здатністю держави гарантувати задоволення потреби населення країни в продовольстві на рівні, який забезпечує його нормальну життєдіяльність. Будучи найважливішою ланкою в ланцюзі безпечного існування соціуму, продовольча безпека є не лише проблемою агропромислового сектору, але і макроекономічною проблемою, пов'язаною з ефективністю громадського виробництва, рівнем і диференціацією прибутків населення, безробіттям і т.д., тобто зачіпає багато економічних і соціальних аспектів.

Сучасні дослідження продовольчої безпеки охоплюють такі напрями:

1. Світові і національні тенденції, чинники розвитку сільського господарства і виробництва продовольства.
2. Стратегії національної продовольчої безпеки.
3. Моделювання системи, критеріїв і оцінки продовольчої безпеки.
4. Зовнішні і внутрішні загрози національної продовольчої безпеки.

5. Регіональні проблеми продовольчої безпеки.

6. Організаційно-економічні, правові, екологічні механізми її забезпечення.

Вибір таких механізмів для кожної країни є індивідуальним і орієнтованим на:

- повне самозабезпечення з орієнтацією на формування внутрішніх стратегічних резервів і експорт надлишків продовольства при збереженні позитивного сальдо торговельного балансу;
- часткове самозабезпечення з орієнтацією на імпорт продовольства в обсягах його дефіциту, згідно традиціям споживання і формування номенклатури і асортименту.

Узагальнюючи поняття продовольчої безпеки, можна оцінити її стан в Україні за допомогою індикаторів, які характеризують наявність, забезпеченість, доступність, якість і безпеку харчування. Визначення стану продовольчої безпеки держави як основи стійкого агропромислового виробництва, повинно базуватись на системі внутрішньогалузевих і зовнішньоекономічних оцінок функціонування агропромислового сектору через співставлення їх з встановленими пороговими значеннями. Згідно з методикою ФАО, продовольча безпека країни оцінюється за питомими обсягами зерна і розміру його стратегічних запасів. Цей підхід є загально визнаним для поточних оцінок і прогнозів на макrorівні і використовується як уніфікована база для проведення аналітичних співставлень. Але на національному і локальному рівні продовольчої безпеки він неприйнятний, оскільки для розуміння проблеми необхідна репрезентативна інформація про стан продовольчого ринку, реалізацію його функцій, прав споживачів на повноцінне харчування [16]. Таку інформацію можна отримати, сформувавши систему показників, обумовлених переліком критеріїв оцінки національної продовольчої безпеки.

Сформульовано етапи досягнення різних рівнів продовольчої безпеки [16]:

Поточний етап (1992 – 2010 рр.) характеризується реформуванням АПК, зміцненням матеріально-технічного базису виробництв за умовами збереження спеціалізації сільського господарства, вдосконалення галузевої структури, координації діяльності суб'єктів господарювання на досягнення мети, кооперації, інтеграції в агропромисловому секторі.

Другий етап (2010 – 2015 рр.) характеризується стабільним розвитком агропродовольчого сектору, збалансованістю внутрішнього ринку, впровадженням інновацій.

В подальшому прогнозується підтримка оптимального рівня продовольчої безпеки і безпеки харчування населення. Прогнозні етапи характеризуються реанімацією великотварного виробництва, ресурсним забезпеченням, формуванням каналів реалізації продукції, впровадженням інновацій і розвитком зовнішньоекономічної діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Україна. Верховна Рада. Кабінет Міністрів. Закон України «Про основи національної безпеки України»

- №964 – IV від 19.06.2003 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
2. Экономическая безопасность: производство – финансы – банки / [под ред. В. К. Сенчагова]. – М : ТОВ «Финстатинформ», 1998. – С. 12.
 3. Маслаков В. В. Система продовольственной безопасности Сибири и Урала в 90-е годы (Опыт и проблемы обеспечения продовольственной безопасности государства) / В. В. Маслаков. – Екатеринбург: Издательство Урал. ГСХА, 1998. - Ч. I. - С. 99.
 4. Путь в XXI столетие: стратегические проблемы и перспективы российской экономики / [под ред. Д. С. Львова]. – Москва : Экономика, 1999. – С. 462.
 5. Папело В. Н., Радчиков А. Н., Скурихин П. В. Продовольственная безопасность России: современное состояние и механизмы самообеспечения / В. Н. Папело, А. Н. Радчиков, П. В. Скурихин. – Новосибирск : СибАГС, 2000. – С. 5.
 6. Лукинов І. І. Продовольча безпека та її гострота у світовому вимірі / І. І. Лукинов // Економіка АПК. – 2001. – № 4. – С. 33.
 7. Саблук П. Т. Основні положення нової економічної парадигми національної продовольчої безпеки України в XXI ст. / П. Т. Саблук // Економіка України. – 2002. – № 5 (478). – С. 54 – 61.
 8. Алтухов А. И. Национальная продовольственная безопасность: проблемы и пути их решения / А. И. Алтухов. – Москва : Издательство ФГУП «ВО Минсельхоз России», 2006. – С. 4.
 9. Алтухов А. Продовольственная безопасность России: состояние и меры обеспечения / А. Алтухов, Д. Вермель, А. Гордеев // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 1998. – № 10. – С. 6.
 10. Ушачев И. Г. Развитие аграрной реформы и обеспечение продовольственной безопасности России / И. Г. Ушачев // Круглый стол по вопросам продовольственной и аграрной политики. – 1996. – № 1. – С. 19.
 11. Гойчук О. І. Продовольча безпека. Монографія / О. І. Гойчук. – Житомир : Полісся, 2004. – С. 15.
 12. Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України у XXI ст. – Київ : ІАЕ УААН, 2001. – С. 165.
 13. Стариков И. В. Проблемы продовольственной безопасности в современной России / И. В. Стариков // Продовольственная безопасность в современной России. – 1996. – № 1. – С. 8.
 14. Організація Об'єднаних Націй в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://un.org.ua/ua/news/2009-01-27/>
 15. А. Сен. Экономическая взаимозависимость и мировая продовольственная проблема / А. Сен // Проблемы теории и практики управления. – 1999. – № 2. – С. 2.
 16. Купинец Л. Е. Экологизация продовольственного комплекса: теория, методология, механизмы / Л. Е. Купинец. – Одеса : ИПРЭИ НАН Украины, 2010. – 712 с.
 17. Conway G., Barber E. After the Green Revolution. Sustainable Agriculture for Development / G. Conway, E. Barber E. – L. 1990. – P. 61.
 18. Food security. New solutions for the twenty-first century : Proc. from the symp. honoring the tenth anniversary of the world food prize / Ed. by El Obeid A.E. Ames, Iowa state univ. – Press. 1999. – P. 23.
 19. Агаев В. Г. Организационно-экономический механизм обеспечения продовольственной безопасности / В. Г. Агаев / – М. : Изд. МСХА, 2000. – С. 15.

УДК 338.24

МЕРКУЛОВ Н. Н., д-р экон. наук, доцент
Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова

ПРОБЛЕМЫ ТРАНСФЕРА УПРАВЛЕНЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

В сегодняшней экономической ситуации в Украине, когда объёмы иностранного инвестирования в ней недостаточно велики, можно предположить, что основным каналом влияния прямых иностранных инвестиций на экономику страны становятся внешние технологические эффекты. Именно эти эффекты можно рассматривать как основной источник распространения и усвоения среди украинских компаний современных управленческих технологий – одного из перспективных направлений международного научно-технического сотрудничества стран в условиях глобализации.

Ключевые слова: глобализация, инструмент, управление, технологический эффект, трансформация, экономика.

In the current economic situation in Ukraine when foreign investments are not sufficiently high, one can be presuppose: outside technological effects become the main channel of direct investments' impact on the country's economy. Exactly these effects can be considered as the main source of dispersing contemporary managerial technologies among Ukraine companies and taking out them as one of the perspective trends of countries' international scientific technical cooperation in the period of globalization.

Keywords: globalization, instrument, management, technological effect, transformation, economy.